

Poskus orisa bralne kulture na Štajerskem sredi 19. stoletja

Marija Mojca Peternel*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 070(497.4Celje)"1848/1849"

Marija Mojca Peternel: Poskus orisa bralne kulture na Štajerskem sredi 19. stoletja. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 86=51(2015), 1, str. 45–69

V prispevku smo poskušali na podlagi knjigotrških oglasov orisati bralno kulturo na Štajerskem v revolucionarnem letu 1848/49. Kot vir sta nam služila oba v Celju izhajajoča časopisa *Cillier Zeitung in Celjske slovenske novine*, pri čemer je slednji nosil le manjši delež. Čeprav je oba časopisa tiskal isti tiskar, so bili oglasi v nemškem časopisu številčnejši. Prilogo *Cillier Zeitung Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung* bi zaradi svoje vsebine in ne nazadnje tudi oblike lahko enakovredno uvrstili ob bok prilog vseh večjih takratnih časopisov. Prav zato smo njene knjižne oglase primerjali z oglasi v drugih takratnih časopisih v večjih mestih in poskušali ugotoviti podobnosti.

Ključne besede: revolucionarno leto 1848/49, Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, knjigotrštvo, časopisi, bralna kultura

1.01 Original Scientific Article
UDC 070(497.4Celje)"1848/1849"

Marija Mojca Peternel: An Attempt to Outline the Reading Culture in Styria in the Middle of the 19th Century. Review for History and Ethnography, Maribor 86=51(2015), 1, pp. 45–69

On the basis of bookselling ads this article tries to outline the reading culture in Styria in the year of Revolutions of 1848. Our sources were both in Celje published

* Dr. Marija Mojca Peternel, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko, skandinavistiko in nederlandistiko, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, mojca.peternel@guest.arnes.si

newspapers, *Cillier Zeitung* and *Celjske slovenske novine*, wherein the later played a less important role. The ads were published in a greater number in the German newspaper, although both newspapers were printed by the same printer. The supplement *Cillier Zeitung Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung* can, due to its contents and also due to its form, be equivalently placed among the then most important newspapers. Therefore we compared its book ads with ads in other newspapers from bigger cities and tried to determine similarities.

Key words: Year of Revolutions 1848, *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, bookselling, newspapers, reading culture

UVOD

Revolucija leta 1848/1849 je s svojimi pridobitvami dodobra pretresla monarhijo na vseh nivojih. Ne gre le za posledice vojaških akcij, gre predvsem za pridobitve, ki so močno vplivale na življenje ljudi v mestih in na podeželju. Ustanovitev narodne garde, ukinitve fevdalnega reda, še zlasti pa odprava cenzure in uvedena svoboda tiska so prav gotovo spremembe, ki so dodobra spremenile dotakratni življenjski stil v monarhiji. Zlasti odprava cenzure je številna mesta spremenila že na prvi pogled, sam proces spreminjanja pa je ta pridobitev povzročila tudi v mišljenju takratnega prebivalstva.

V deželah s slovenskim prebivalstvom gre zagotovo pri tem opaziti razlike med mestnim in podeželskim prebivalstvom. Kmet se je ukvarjal predvsem z vprašanjem preživetja in torej odpravo fevdalnih obveznosti ter se tako za kulturne dobrine ni prav zanimal. V mestih, med meščani, še zlasti pa med inteligenco so v ospredje pogovorov in pisanj vse pogosteje prihajale družbenopolitične vsebine.

Pravica svobodno tiskane besede je s seboj prinesla tudi nove naloge. Če so časopisi predmarčnega obdobja še služili zabavi in kratkočasju, so morali »novi« časopisi bralcem na najbolj razumljiv način predstaviti aktualna, družbeno političnavprašanja.¹ Kulturne novice so zamenjali politični uvodniki in razprave. Dotedanji izrazito gospodarski časopisi so poslej tiskali članke skoraj izključno politične vsebine. To preobrazbo lahko opazujemo pri *Journal des oesterreichischen Lloyd*, kjer so po marčnih dogodkih na Dunaju gospodarske uvodnike vedno pogosteje izpodrivali politični. Podobno se je dogajalo z *Innerösterreichischen Industrie Zeitung*, ki je po uvedbi svobode tiska postal izključno politični časopis.²

¹ Del Cott, *Die Journalistik, Laibacher Zeitung*, 26. 6. 1848, št. 76, str. 450.

² Ferdinand Gatti, *Die Ereignisse des Jahres 1848 in der Steiermark*, Graz, 1850, str. 23.

Celo izrazito poljedelske in gospodarsko naravnane *Novice* so bile pod pritiskom časa prisiljene preseči stare okvire: »Hitro se je moral skrčiti prostor za poljedelske in rokodelske stvari in poučevati je moral list svobodne državljane slovenske ob evangeliji nove 'pomladi narodov': o ustavi, o volitvah, o kmetiski odvezi, o svobodi, o narodnosti in ravnopravnosti; na eni strani je moral buditi speči narod, na drugi brzdati pretirano hrepeneenje in opominjati k treznosti, mirnosti, zaupanju in zalotnemu vedenju.«³

Svoboda periodičnega tiska se je v deželah s slovenskim prebivalstvom najprej uresničila v Celju s časopisom *Cillier Wochenblatt*, kasnejšim *Cillier Zeitung*,⁴ nato v Novem mestu s časopisom *Sloveniens Blatt*. Poleti 1848 je ljubljanska škofija začela izdajati nemški *Laibacher Kirchenzeitung*. Politična svoboda je močno vplival tudi na ljubljanski *Laibacher Zeitung*, ki je poleti začel izdajati politično prilogo *Politisches Blatt*. Sredi leta 1848 je začela izhajati tudi vrsta novih slovenskih (političnih) časopisov. S 1. julijem 1848 so v Jeretinovi⁵ tiskarni v Celju – pod uredniškim vodstvom Valentin Konška⁶ – začeli tiskati *Celske slovenske novine*,⁷ v Ljubljani sta začela izhajati prvi politični časopis v slovenskem jeziku *Slovenija* in cerkveni *Slovenski cerkveni časopis*.

Glede na to, da je bilo revolucionarno leto 1848/49 politično leto in da so časopisi ogledalo časa, v katerem izhajajo, kulturnih vsebin zlasti v uvodnikih ni bilo. Če že, so se krajše (kulturne) novice pojavile navadno na koncu časopisa. Zlasti v *Cillier Zeitung* je bilo v oglasih večkrat zaslediti vabila na kulturne dogodke, malokdaj tudi kratka poročila o njih. V *Celjskih slovenskih novinah* tovrstnih vabil praktično ni bilo, pa tudi kulturna poročila so bila redka. Je pa res, da je omenjeni časopis pogosto objavljajl pesmi, ki so bile navadno bolj nacionalno oziroma domoljubno obarvane.

Glavna lista obeh celjskih časopisov sta bila v precejšnji meri namenjena poročanju o aktualnih dogodkih. Po večini, to še zlasti velja za nemški časopis, ga domače dogajanje, sploh pa kulturno, ni zanimalo. Slovenski časopis je o lokalnem dogajanju, predvsem glede jezika, bil morda bogatej-

³ Josip Apih, *Slovinci in leto 1848*, Ljubljana 1888, str. 144.

⁴ O celjskem nemškem časopisu prim.: Mojca M. Peternel, *Cillier Zeitung 1848*, v: Mira Miladinović Zalaznik (ur), *Germanistik im Kontaktraum Europa II. Beiträge zur Literatur* (Symposion Ljubljana 17.–20. 4. 2002), Ljubljana 2002, str. 339–357, in Marija Mojca Peternel, *Cillier Wochenblatt (Zeitung): celjski nemški časopis iz leta 1848*, Zgodovinsko društvo, Celje 2006.

⁵ Janez Krstnik Jeretin (24. 8. 1803, Celje–11. 11. 1853, Celje), *SBL* 1, str. 406.

⁶ Valentin Konšek (4. 2. 1816, Trojane–16. 7. 1899, Ljubljana). *SBL* 1, str. 494–495.

⁷ Od 3. oktobra 1848 se je list imenoval *Celske novine*, od začetka leta 1849 pa *Slovenske novine*. Prim.: Orožen, *Celska kronika*, Cele 1854, str. 209.

ši. Je pa bil v primerjavi z nemškimi manj obsežen, o prilogi, kakršni smo priča v nemškem časopisu, pa, kot bomo videli, sploh ne bi mogli pisati.

Stična točka obeh celjskih časopisov je bil zagotovo tiskar Jeretin,⁸ ki je tiskal oba časopisa.

INTELLIGENZBLATT ZUR CILLIER ZEITUNG

Čeprav je bila priloga celjskega nemškega časopisa napovedana že v prvi številki,⁹ so bili vsi oglasi do 15. številke zbrani v rubriki *Anhang* na zadnji strani. Priloga časopisa je bila namenjena v prvi vrsti okoliškemu dogajanju, nasploh pa praktičnim objavam, tako meščanom kot kmetom. Priloga je želela objavljati tržne cene in sezname prišlekov v mesto, ni pa želela objavljati tiralic v klasičnem smislu.

V torek, 4. julija, je v 15. številki celjskega nemškega časopisa izšla prva številka *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, ki je po obliki in vsebini do konca ostala enaka. Lahko zapišemo, da je bila precej aktualna, sploh izhajamo iz dejstva, da je *Intelligenzblatt* v svojem zgodovinskem razvoju, zlasti pa v drugi polovici 19. stoletja, počasi začel slediti tržnim zakonitostim. Ustanovljene so bile celo ekspedicije, ki so se ukvarjale izključno z zbiranjem in posredovanjem oglasov.¹⁰

Priloga celjskega nemškega časopisa je obsegala dve nepaginirani strani, ki sta bili navadno vloženi v sredino časopisa. Pri časopisih s številko 27, 42, 43, 51, 53 in 59 priloge ni bilo.

Glava priloge je bila od petnajste številke časopisa ves čas enaka. Poleg naslova so bile v njej navedene cene za različno število objav posameznega oglasa. Pod imenom je bila na levi strani številka priloge, ki se je razlikovala od številke časopisa. Tako je zadnja številka *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, priložena 64. številki časopisa, imela številko 51.

Glava priloge je bila opremljena še s podatkom o dnevu in mesecu; oba sta navadno sovpadala s podatki glavnega lista. Po vsej verjetnosti je pri datumu v prilogi številke 25¹¹ prišlo do napake, saj je ta enak datumu 24. priloge,¹² čeprav je izšla teden kasneje. Prav tako gre verjetno za napako pri

⁸ Več o tiskarju prim. Marija Mojca Peternel, Vloga celjskega tiskarja Jeretina v revolucionarnem letu 1848, v: *Studia Historica Slovenica*, Maribor 2004, str. 345–361.

⁹ Programm, *Cillier Wochenblatt*, 1. 4. 1848, št. 1, str. 1.

¹⁰ Karl Schottenloher, *Flugblatt und Zeitung*, Berlin 1922, str. 462–463.

¹¹ *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 26. 9. 1848, št. 25, CZ, 26. 9. 1848, št. 39, nepaginirano.

¹² *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 22. 9. 1848, št. 24, CZ, 22. 9. 1848, št. 38, nepaginirano.

številki priloge 12. decembra. Označena je namreč s številko 48, čeprav bi k 61. številki časopisa morala biti priložena priloga z zaporedno številko 47.¹³

Cena oglasa je bila 3 kr za enkratno objavo, 4 kr za dvakratno in 5 kr za trikratno objavo lomljivega cicera.¹⁴ Primerjave cen oglasov z drugimi časopisi pokaže, da cene v Celju pravzaprav niti niso bile tako nizke. Priloga *Klagenfurter Zeitung* je zaračunavala enako ceno za enkratno objavo oglasa, nižji ceni pa sta veljali za dvakratno objavo, 3,5 kr, in za trikratno objavo, 4 kr.¹⁵ Pri *Grätzer Zeitungu* je bila cena odvisna od vrste črk. Za enkratno objavo oglasa, pisanega z običajnimi črkami, je bilo treba odšteti manj kot v Celju, 2 kr, za dvakratno 3 kr in za trikratno 4 kr. Da so bile cene oglasov v Gradcu res nižje od celjskih, dokazuje tudi *Gratzer illustrierte Schnellpost*,¹⁶ saj je bila cena za enkratno objavo oglasa prav tako le 2 kr. Po pričakovanju so bile cene v *Journal des oesterreichischen Lloyd* nekoliko višje. Za dvovrstični oglas je bilo treba odšteti 6 kr, vsaka nadaljnja objava pa je stala 3 kr.

Podatke za cene oglasov v *Laibacher Zeitungu* imamo le za večje, 12-vrstične oglase, zato so tudi cene precej višje. Za enkratno objavo takega oglasa je bilo tako treba odšteti 40 kr, za dvakratno 50 kr in za trikratno objavo kar 1 gld.¹⁷

Celjska priloga je obsegala dve strani tiskanih oglasov, ki so se običajno ponovili dva- do trikrat, izjemoma le enkrat. Pri analizi smo zaradi preglednosti v opombah navedli samo prvo objavo oglasa.

Pri analizi so nas zanimali knjigotrški oglasi tiskarja, sicer pa je med avtorji oglasov moč najti bolj ali manj znane osebe takratnega (političnega) življenja na Celjskem. Oglasevalci so bili posamezniki iz mesta in okolice, krčmarji, učitelji, uradniki ali pa mestni župan in poveljnik narodne garde.

¹³ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 12. 12. 1848, št. 48; CZ, 12. 12. 1848, št. 61, nepaginirano.

¹⁴ Cicero – tiskarska merilna enota za velikost črk (12 enot = 4, 53 mm). Bunc, Slovar tujk, str. 78.

¹⁵ *Klagenfurter Zeitung*, 30. 12. 1848, št. 77, str. 305.

¹⁶ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 13. 10. 1848, št. 30; CZ, 13. 10. 1848, št. 44, nepaginirano.

¹⁷ Pränumerations-Einladung, Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung, 12. 12. 1848, št. 149; LZ, 12. 12. 1848, št. 149, str. 452.

OGLASI TISKARJA JERETINA

Jeretin se je kot oglaševalec v prvih številkah celjskega nemškega časopisa pojavljal redko. Kakšno blago je bilo na voljo kupcem v njegovi, z ličnimi črkami in brzotiskalnim strojem opremljeni tiskarni,¹⁸ izvemo šele po preimenovanju časopisa. V oglasih je bil navadno označen kot »Kreisbuchdrucker« oziroma »Buch- Kunst- und Musikalienhändler«.¹⁹

Prva omemba tiskarja je že v programu časopisa,²⁰ pri čemer pa njegov domači naslov prvič srečamo šele v 21. številki časopisa: »Die Buchdruckerei, Com. Buchhandlung und Papierniederlage des ergebenst Gefertigten, im eigenen Hause, Herren Gasse Nr. 6 übernimmt die Bestellungen: [...]«²¹ Da je bil med Celjani poznan, kaže tudi dejstvo, da tiskarjevega naslova ni bilo mogoče najti niti v vabilih na naročilo časopisa. Jeretina je dobro poznal in tudi cenil Slomšek.²² Za razliko od drugega celjskega tiskarja Geigerja, ki ga je škof imenoval »skopec«, ker je kupce knjig in avtorje del znal tako spretno izkoristiti, da si je pridobil znatno imetje.²³ Neki F. K. je v *Celjske Slovenske novine* sicer naklonjeno pisal o obeh celjskih tiskarjih, za Jeretina pa je še posebej poudaril: »U novišim času si je zaslužen knigotiskar g. Jeretin, naš neutrudeni prijatelj, urno – tiskavnicu z mnogimi ličnimi abecedi v novem pravopisu omislil.«²⁴

Tiskarji so se že v preteklem obdobju razen z osnovno obrtjo – vezanjem knjig – ukvarjali še s prodajo različnih vrst papirja, pergamenta in pisal.²⁵ Jeretin pri tem ni bil izjema. Poleg knjigoveznitva²⁶ je ponujal časopise, knjige, zemljevide in muzikalije, sprejemal pa je tudi naročila za tiskovine znanega graškega tiskarja A. Leykama²⁷ ter naročila za drva ali opeko.²⁸ Ljubitelji umetnosti so pri njem lahko kupili *Einhundert katholische Bilder*

¹⁸ Branko Berčič, *Tiskarstvo na Slovenskem*, Ljubljana 1968, str. 176.

¹⁹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 4. 7. 1848, št. 1; CZ, 4. 7. 1848, št. 15, nepaginirano.

²⁰ Programm, CW, 1. 4. 1848, št. 1, str. 1.

²¹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 25. 7. 1848, št. 7; CZ, 25. 7. 1848, št. 21, nepaginirano.

²² Pismo Slomška Vodušku, 5. 7. 1848, v: Kovačič, *Slomškova pisma Vodušku*, str. 111.

²³ Opomba k pismu Slomška Mihaelu Stojanu, 8. 8. 1845. Prav tam, str. 63.

²⁴ F. K., Lube Celjske Novine!, CSN, 15. 7. 1848, št. 3, str. 9–11.

²⁵ Anja Dular, *Živeti od knjig, Zgodovina knjigotrštva na Kranjskem do začetka 19. stoletja*, Ljubljana 2002, str. 73.

²⁶ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 25. 7. 1848, št. 7; CZ, 25. 7. 1848, št. 21, nepaginirano.

²⁷ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 25. 7. 1848, št. 7; CZ, 25. 7. 1848, št. 21, nepaginirano. Andreas Leykam je leta 1806 prevzel tiskarno Georga Widmanstetterja v Gradcu. Dular, *Živeti od knjig*, str. 76. Glej tudi Anton Schlosser, *Die Literatur der Steiermark*, Graz 1914, str. 296.

²⁸ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 25. 8. 1848, št. 16; CZ, 25. 8. 1848, št. 30 nepaginirano.

in *Stahlstich oder Sammlung religiöser Darstellungen*²⁹ ter portrete takrat slavnih mož: grofa Radetzkega,³⁰ bana Jelačića³¹ in barona Weldna.³²

Med različnimi vrstami zemljevidov omenimo *Neueste Spezialkarte des Herzogthumes Steyermark* in *Post- und Strassen-Karten von Deutschland*, ki ga je priporočal vsem potujočim.³³ Ob koncu leta je Jeretin prodajal različne vrste koledarjev. Ta pojav ni nov, saj je koledarski tisk (sem prištevamo tudi pratike) od 18. stoletja naprej predstavljal najbolj razširjeno knjigotrško blago, ki so ga imeli v vsaki hiši.³⁴ Na voljo so bili »Nationalkalender, Taschenkalender, Blattkalender, feine Kalender, ordinöre Kalender«.³⁵

Oglasi celjskega tiskarja Jeretina kažejo na široko paleto prodajnih artiklov in drugih storitev, to ga vsekakor enakovredno uvršča v takratni tiskarski svet. Glede na oglase v osrednjih časopisih v Ljubljani in Gradcu lahko zapišemo, da za njimi ni prav nič zaostajal.

POSKUS ORISA BRALNE KULTURE V CELJU SREDI 19. STOLETJA

Številni knjigotrški oglasi niso novost leta 1848, saj jim sledimo že iz 18. stoletja. Pri nas jih je najprej tiskal *Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain*.³⁶

Pri poskusu orisa bralne kulture na Štajerskem smo se posluževali obeh tamkajšnjih časopisov, pri čemer je bil delež *Celjskih slovenskih novin* zane-marljiv. Slednji je namreč na štirih straneh bralcem prinašal v slovenskem jeziku povzetke takratnih časopisov, prispevke bolj ali manj znanih oseb takratnega (javnega) življenja, ni pa vseboval priloge v takem obsegu in obliki kot *Cillier Zeitung*. V slovenskem časopisu tako lahko o Jeretini ponudbi knjig beremo le ob koncu leta 1848, ko je bilo v oglasu za delo *Molitev za ljubi mir* navedeno, da se pri njem »dobijo vsake sorte slovenske

²⁹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 20. 10. 1848, št. 32; CZ, 20. 10. 1848, št. 46, nepaginirano.

³⁰ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 10. 11. 1848, št. 38; CZ, 10. 11. 1848, št. 52, nepaginirano.

³¹ Prav tam.

³² Prav tam. Franz Ludwig Welden (junij 1782, Lauphein in Württemberg–7. 8. 1853, Gradec). Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1886, zvezek 24, str. 214–223.

³³ Anhang, št. 8, CW, 25. 5. 1848, št. 9, str. 45.

³⁴ Dular, *Živeti od knjig*, str. 132.

³⁵ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 7. 12. 1848, št. 46; CZ, 7. 12. 1848, št. 60, nepaginirano.

³⁶ Dular, *Živeti od knjig*, str. 26. *Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain* – časopis, ki je izhajal v Ljubljani v letih 1775–1776. Tanja Žigon, *Nemško časopisje na Slovenskem*, Ljubljana 2001, str. 16 in 83.

in nemške bukve inu pratike, kakor tudi vse pisarske potrebe, papir, peresa i. t. d.«³⁷

Morda bi lahko dejstvo, da sta se oba časopisa tiskala pri istem tiskarju, Jeretinu, zadostovalo, da je svojo ponudbo objavljaj le v nemškem časopisu. Izhajajoč iz gornje trditve bi si potemtakem celo upali zapisati, da je *Cillier Zeitung* bil pomembnejši, bolj bran in bil lokalno bolj razširjen.

Prvi knjižni oglas je prinesla že druga številka *Cillier Wochenblatta*. Gre pravzaprav za obvestilo o zalogi *Drobtinice za novo leto 1846*.³⁸ Do preimeno- vanja časopisa je v časopisu izšel samo še oglas za *Freiheits-Album, Zur Erinnerung an 13., 14. und 15. März 1848*.³⁹

Knjigotrški oglasi so bili navadno opremljeni z naslovom dela in ciljno publiko. Slednje nam je bilo v veliko pomoč pri nadaljnji analizi, urejanju seznama knjig ter ugotavljanju ciljne publike. Kadar knjige niso bile opremljene z zgoraj navedenimi podatki, smo jih razvrstili po lastni presoji. Pri tem smo si pomagali s priročniki in z modernimi spletnimi katalogi domačih in tujih knjižnic. Če so bili vsi poskusi neuspešni, smo delo razvrstili na podlagi subjektivnih kriterijev in domnev, pri čemer sta bila odločujoča čas izida oglasa ter naslov dela. Tovrstna dela so v nadaljevanju označena z zvezdico.

V oglasih so občasno navedli tudi cene in avtorje. Kadar je bila identifikacija avtorjev nemogoča, smo upoštevali kar tiskarjevo razlago. Kadar pri avtorju ni navedene niti tiskarjeve razlage, pomeni, da avtorja ni bilo mogoče izslediti v nobenem navedenem priročniku.

Običajno je tiskar oglase za določeno knjigo večkrat ponovil. Med vsemi 75 naslovi jih je bilo le sedem objavljenih samo enkrat. V prispevku smo zaradi večje preglednosti navedli samo prvo objavo knjižnega oglasa.

Prvo večjo objavo knjig je prinesla že prva številka *Cillier Zeitung*,⁴⁰ ki je v tristolpčnem seznamu naznanjala različne vrste knjig. Bralci so za 6 gld lahko kupili fantazijo dr. Matthiasa Macherja⁴¹ *Teutschlands und Oesterreichs Zukunft*. Nekoliko dražja, 10 gld, je bila knjiga neznanega Štajerca *Teutschlands gemeinsame, parlamentarische Verfassung*.⁴² Zasedili smo

³⁷ CSN, 20. 12. 1848, S. 104.

³⁸ Anhang, št. 1, CW, 8. 4. 1848, št. 2, str. 12.

³⁹ Anhang, št. 6, CW, 11. 5. 1848, str. 40.

⁴⁰ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 4. 7. 1848, št. 1; CZ, 4. 7. 1848, št. 15, nepaginirano.

⁴¹ Dr. Matthias Macher (8. 1. 1793, Oisnitz/ Steiermark – 27. 6. 1876, Gradec). *Deutsche Literatur – Lexikon*, Bern 1986, zvezek 10, str. 190.

⁴² Prav tam.

humoristična dela in priročnike, ki med knjigotrškimi oglasi predstavljajo večino. Bralci so tako lahko za 2 gld kupili *Linzer Kochbuch* s kar 1802 kuharskimi nasveti ter nekoliko cenejši *Wiener Universal- Kochbuch in Grätzer Kochbuch*.⁴³

Od julija naprej so sezname knjig imeli podobno obliko. Sredi istega meseca so se med oglasi znašla dela izključno nabožne vsebine.⁴⁴ Konec julija najdemo v prilogi oglas za (poleg že omenjenih *Drobtinic*) edino slovensko knjigo *Hudi Jezik, Huda reč, Lepi nauki za mlade in stare*: »Dieses slovenische Werkchen in schönem marmorirten Einband, dürfte sich vorzüglich als Prüfungsgeschenk für die Schuljugend eignen, ist 52 Seiten stark, in Octav, und kostet nur 8 kr.«⁴⁵

Avgustovske priloge so zanimive, saj so v celoti namenjene knjigotrškim oglasom, kar se je sicer ponovilo samo še decembra. Tako je na začetku avgusta bilo v seznamu knjig najti doslej popolnoma neznana dela.⁴⁶ Med njimi romana Louisa Bourdina *Fürst Mitternacht* ter slavnega Johana Gabriela Seidla⁴⁷ *Tyrol und Steiermark*.⁴⁸ Istega meseca je bila prvič objavljena zbirka 350 ljudskih pesmi *Liederschatz*.⁴⁹ Trend objav knjig v prilogi se je nadaljeval še v septembru, je pa proti koncu meseca že počasi pojemal. Tiskar se je zavedal pomena začetka šolskega leta, zato je konec septembra natisnil oglas za šolske knjige,⁵⁰ istega meseca je oglaševal tudi Anastazija Grüna⁵¹ z delom *Schutt*.⁵² Zanimiva je priloga ob koncu oktobra, kjer je kar 14 del, od tega sedem s politično vsebino.⁵³ Očitno so tudi na knjigotrške oglase močno vplivali dogodki v prestolnici v začetku oktobra leta 1848.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 18. 7. 1848, št. 5; CZ, 18. 7. 1848, št. 19, nepaginirano in Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 21. 7. 1848, št. 6; CZ, 21. 7. 1848, št. 20, nepaginirano.

⁴⁵ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 7. 1848, št. 8; CZ, 28. 7. 1848, št. 22, nepaginirano.

⁴⁶ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 4. 8. 1848, št. 10; CZ, 4. 8. 1848, št. 24, nepaginirano.

⁴⁷ Johan Gabriel Seidl (21. 6. 1804, Dunaj–18. 7. 1875, Dunaj). Wilpert, *Lexikon der Weltliteratur*, str. 741–742.

⁴⁸ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 4. 8. 1848, št. 10; CZ, 4. 8. 1848, št. 24, nepaginirano.

⁴⁹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 8. 8. 1848, št. 11; CZ, 8. 8. 1848, št. 25, nepaginirano.

⁵⁰ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 26. 9. 1848, št. 25; CZ, 26. 9. 1848, št. 39, nepaginirano.

⁵¹ Anastasius Grün – Anton Auersperg (11. 4. 1806, Ljubljana–12. 9. 1876, Gradec). *SBL* 1, str. 19–20.

⁵² Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 7. 9. 1848, št. 20; CZ, 7. 9. 1848, št. 34, nepaginirano.

⁵³ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 24. 10. 1848, št. 33; CZ, 24. 10. 1848, št. 47, nepaginirano.

Vsebinska analiza knjižnih oglasov

Po kratkem kronološkem pregledu knjigotrških oglasov se bomo v nadaljevanju posvetili vsebini oziroma naslovom knjig. Kakšne knjige so pred revolucijo brali na tem koncu dežele s slovenskim prebivalstvom, nam v spominih opisujejo znani Slovenci. Tako nam dr. Vošnjak,⁵⁴ ki je svoja gimnazijska leta 1844–1846 preživel v Celju, leto 1848 pa v Gradcu, poroča: »In spet se nisem brigal ne za politična ne za narodna vprašanja. Učil sem se pridno, v prostih urah pa sem čital razne knjige, ki sem jih mogel v roke dobiti, najrajši romane. Že v Celju mi je posebna slast bila čitati enega tistih groznh 'Ritter- und Räuberromane' [viteških in razbojniških romanov], ki so bili jako priljubljeno berilo pri mladini.«⁵⁵ Henrik Tuma⁵⁶ je v spominih na otroštvo o očetu med drugim zapisal, da je bil jako načitan in da je bral le nemško literaturo.⁵⁷

Glede na vsebino knjižnih oglasov je bilo razvrščanje del v posamezne skupine precej lahko delo, težje je bilo pri razlagi avtorjev.

Knjige s politično in družbeno vsebino

Največjo skupino predstavljajo dela političnega in družbenega življenja. Gre za različne vrste komentarjev, mnenj in poročil ob posameznih aktualnih dogodkih. Sem sodijo dela kot *Freiheits-Album, Zur Erinnerung an 13., 14. und 15. März 1848*,⁵⁸ *Teutschlands gemeinsame, parlamentarische Verfassung*,⁵⁹ *Anschluß an Deutschland, auch Anschluß an den Zollverein*?⁶⁰ Bolj ali manj znani avtorji so razpravljali o prihodnji ureditvi države, na primer dr. Matthias Macher v knjigi *Teutschlands und Oesterreichs Zukunft*,⁶¹ *Die drei Republikaner*⁶² pa Hermann Abeken⁶³ v *Die Republik*

⁵⁴ Vošnjak Josip (4. 1. 1834, Šoštanj–21. 10. 1911, Visole pri Slovenski Bistrici). *SBL* 4, 588–589.

⁵⁵ Josip Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1905, str. 31.

⁵⁶ Tuma Henrik (9. 7. 1858, Ljubljana–10. 4. 1935, Ljubljana). *SBL* 4, str. 231–236.

⁵⁷ Tuma, *Iz mojega življenja*, Ljubljana 1937, str. 19.

⁵⁸ Anhang, št. 6, *CW*, 11. 5. 1848, str. 40.

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 28. 11. 1848, št. 43; *CZ*, 28. 11. 1848, št. 57, nepaginirano.

⁶¹ *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 4. 7. 1848, št. 1; *CZ*, 4. 7. 1848, št. 15, nepaginirano.

⁶² *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 27. 10. 1848, št. 34; *CZ*, 27. 10. 1848, št. 48, nepaginirano.

⁶³ Hermann Abeken (27. 6. 1820, Osnabrück–27. 4. 1854, Hannover). *Allgemeine Deutsche Biographie*, Leipzig 1875, zvezek 1, str. 11.

in Nord-Amerika⁶⁴ in *Der Plan einer demokratisch-republikanischen Verfassung in Deutschland*.⁶⁵

Z aktualnim položajem v državi so se ukvarjali Johann Sporschil⁶⁶ v *Kritische Beleuchtung der Reformvorschläge*,⁶⁷ Salzmann v *So sieht's aus! Oder Pinselstriche zur Kentniß der Gegenwart*,⁶⁸ Max Langenschwarz⁶⁹ v *Politische Nachtgedanken einer Lichtputze*⁷⁰ in *Die jetzigen Bauernunruhen*.⁷¹ Eduard Chörnitzer⁷² se je v delu *Wie erweist sich Thätigkeit der Reichsversammlung in Wien?* ukvarjal z delom parlamenta.⁷³ Nekatera dela, na primer Ferdinand und die Engel⁷⁴ in *Wiener Ereignisse* (vom 15.–28. Mai),⁷⁵ so se ukvarjala z refleksijami na pretekle dogodke.

K tej skupini bi šteli še javna pisma politične narave, kot so: *Offenes Sendeschreiben an die steierischen Herrschaften und Bauern*,⁷⁶ Orožnovo pismo v Gradec *Sendeschreiben an W Biberauer*⁷⁷ ter Ennemoserjevo pismo *Begriff der wahren Freiheit*.⁷⁸

Priročniki

V drugo, prav tako večjo skupino so sodili priročniki, to pa v primerjavi z današnjimi sezname knjig tudi ni nepričakovano. Glede na ciljno

⁶⁴ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 24. 10. 1848, št. 33; CZ, 24. 10. 1848, št. 47, nepaginirano.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Johann Chrysostomus Sporschil(l) (23. 1. 1800, Brno–16. 12. 1863, Dunaj). *Deutsche Literatur – Lexikon*, Bern und München 1999, zvezek 19, str. 13–14.

⁶⁷ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 27. 10. 1848, št. 34; CZ, 27. 10. 1848, št. 48, nepaginirano.

⁶⁸ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 25. 8. 1848, št. 16; CZ, 25. 8. 1848, št. 30, nepaginirano.

⁶⁹ Maximilian (Leopold) Langenschwarz (1801, Rödelheim b. Frankfurt – po 1867). *Deutsche Literatur – Lexikon*, Bern und München 1984, zvezek 9, str. 921–922.

⁷⁰ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 1. 9. 1848, št. 18; CZ, 1. 9. 1848, št. 32, nepaginirano.

⁷¹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 11. 1848, št. 43; CZ, 28. 11. 1848, št. 57, nepaginirano.

⁷² Eduard Chörnitzer, doktor prava. Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 10. 11. 1848, št. 38, CZ, 10. 11. 1848, št. 52, nepaginirano.

⁷³ Prav tam.

⁷⁴ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 20. 10. 1848, št. 32; CZ, 20. 10. 1848, št. 46, nepaginirano.

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 22. 9. 1848, št. 25; CZ, 22. 9. 1848, št. 39, nepaginirano.

⁷⁷ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 13. 10. 1848, št. 30; CZ, 13. 10. 1848, št. 44, nepaginirano.

⁷⁸ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 11. 1848, št. 43; CZ, 28. 11. 1848, št. 57, nepaginirano.

publiko smo jih razdelili na priročnike za gospodarjenje, kot so delo Williama Löbeja *Der kluge Hausvater und die kluge Hausmutter*,⁷⁹ Josefa Moshamerja: *Wiener Haussecretär*,⁸⁰ *Der Schwager Max an seine Landleute*,⁸¹ dr. Röderja:⁸² *Die Hausbrunnen als Wasser-Heil-Anstalt und Apotheke des Hauses*,⁸³ in zdravstvene priročnike kot *Bild zu Cais oder Die Wunder des Magnetismus*⁸⁴ ter *Das Römerbad nächst Tüffer in Steiermark*, ki ga je napisal dr. Macher.⁸⁵ Slednji je kot »Doctor der Heilkunde, Magister der Geburtshilfe«⁸⁶ precej dobro poznal razmere v tem delu dežele. Po njegovem mnenju so toplicam v Laškem takrat pripisovali premajhen pomen. Nasprotoval je vsem kritikam, ki so bile namenjene zdravilišču ter razloge za to iskal v nepoznavanju kraja,⁸⁷ kar je bilo tudi povod za nastanek dela: »Dieses bestimmte mich, meine Beobachtung über dieses Mineralwasser in diesen wenigen Bogen niederzulegen, das ärztlich Publicum mit den Heilkräften desselben bekannt zu machen, und den Cur-Gästen einen Leitfaden zum zweckmäßigen Bade – und Trinkgebrauche an die Hand zu geben. Möge diese kleine Bemühung, als ein Bestreben zum Wohle der leidenden Kranken, welche an genannte Quellen Genesung suchen, etwas beizutragen, mit gütiger Nachsicht aufgenommen werden.«⁸⁸ Sicer je delo razdeljeno na pet delov⁸⁹ in se konča z nasveti za uporabo zdravilne vode. Avtor je zelo natančno opisal kopališče, zdraviliške sobe, potek zdravljenja, diete ter nego po vsem tem. Omenjeni avtor je napisal tudi besedilo

⁷⁹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 11. 8. 1848, št. 12; CZ, 11. 8. 1848, št. 26, nepaginirano.

⁸⁰ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 29. 9. 1848, št. 26; CZ, 29. 9. 1848, št. 40, nepaginirano.

⁸¹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 20. 10. 1848, št. 32; CZ, 20. 10. 1848, št. 46, nepaginirano.

⁸² Dr. Albrecht Röder (16. 11. 1794, Wilhermsdorf–8. 2. 1844, Wilhermsdorf). *Deutsche Literatur – Lexikon*, Bern und München 1999, Ergänzungsband 6, str. 574.

⁸³ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 17. 11. 1848, št. 40, nepaginirano; CZ, 17. 11. 1848, št. 54.

⁸⁴ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 4. 8. 1848, št. 10; CZ, 4. 8. 1848, št. 24, nepaginirano.

⁸⁵ Prav tam.

⁸⁶ Matthias Macher, *Pshysikalisch=medizinische Darstellung des Römerbades nächst Tüffer in Steyermark für Cur-Gäste* (Graz: Ferstel'schen Buchhandlung des Johann Lorenz Greiner, 1826), nepaginirano.

⁸⁷ Vorbericht, prav tam.

⁸⁸ Prav tam.

⁸⁹ Historisch-topografischer Abriß des Römerbades nächst Tüffer, Physikalische und chemische Eigenheiten dieser Quellen, Über die Entstehung dieser Marmquellen, Über die Wirkung derselben auf den kranken Organismus, Über die Gebrauchsweise dieses Mineralwassers.

pesmi Das Steierland (Die Berge hoch, an Erzen reich), ki jo je uglasbil J. E. Schmölzer.⁹⁰

Številni priročniki, so bili namenjeni gostilničarjem in drugim obrtnikom (A. F. Wiesing: *Rathgeber zur Behandlung der Weine für Privatleute*,⁹¹ Heinrich von Gerstenberg:⁹² *Geheimnisse und Winke für Braumeister und Schankwirt*,⁹³ Georg Sebastian Schuber: *Der ökonomische Künstler oder neuentdeckte Geheimnisse für Künstler, Proffesionisten, Jäger, Haus- und Landwirthe*,⁹⁴ Med. dr. Augustin Erath:⁹⁵ *Beretiung des Hastrunkes oder Wein, Most und Bier für den Bürger und Landmann*⁹⁶) ter mladini (*Hudi Jezik*, *Huda reč*, *Lepi nauki za mlade in stare*⁹⁷ ter delo Corbiniana Lohrmayera⁹⁸ *Blätter für Geist und Herz*⁹⁹).

V najštevilčnejšo skupino priročnikov sodijo kuharske knjige, saj jih je bilo od skupno 18 kar pet namenjenih gospodinjam: *Linzer Kochbuch*,¹⁰⁰ *Anna Dons neustes Wiener universal Kochbuch*,¹⁰¹ *Grätzer Kochbuch herausgegeben von Maria Anna Bußwald*,¹⁰² *Die Bayerische Köchin in Böhmen*¹⁰³ in *Die Damfwäsche*. Razlaga slednje se zdi še posebej zanimiva: »Ein höchst einfaches Verfahren, alle Arten der Leib- Tisch- und Bettwäsche u.s.w. mit großer Ersparniß an Zeit und Geld durch Anwendung von Wasserdämpfen blendend weiß zu waschen, ohne sie dabei, wie nach der alten methode, anzugreifen und abzunutzen.«¹⁰⁴ Avtor omenjenega priročnika je francoski

⁹⁰ Hans Giebisch, L. Pichler, K. Vancaš, *Kleines Österreichisches Literatur Lexikon*, Wien 1948, str. 264.

⁹¹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 31. 10. 1848, št. 35; CZ, 31. 10. 1848, št. 49, nepaginirano.

⁹² Heinrich Wilhelm von Gerstenberg (3. 1. 1737, Tandern/Schleswig – 1. 11. 1823, Altona). Wilpert, *Lexikon der Weltliteratur*, str. 247–248.

⁹³ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 17. 11. 1848, št. 40; CZ, 17. 11. 1848, št. 54, nepaginirano.

⁹⁴ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 7. 9. 1848, št. 20; CZ, 7. 9. 1848, št. 34, nepaginirano.

⁹⁵ Med. dr. Augustin Erath (28. 2. 1648, Augsburg–5. 9. 1719, Passau). *Allgemeine Deutsche Biographie*, Leipzig 1890, zvezek 30, str. 183.

⁹⁶ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 1. 9. 1848, št. 18; CZ, 1. 9. 1848, št. 32, nepaginirano.

⁹⁷ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 7. 1848, št. 8; CZ, 28. 7. 1848, št. 22, nepaginirano.

⁹⁸ Corbinian Lohrmayer (župnik). Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 7. 1848, št. 8; CZ, 28. 7. 1848, št. 22, nepaginirano.

⁹⁹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 7. 9. 1848, št. 20; CZ, 7. 9. 1848, št. 34, nepaginirano.

¹⁰⁰ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 4. 7. 1848, št. 1; CZ, 4. 7. 1848, št. 15, nepaginirano.

¹⁰¹ Prav tam.

¹⁰² Prav tam.

¹⁰³ Prav tam.

¹⁰⁴ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 27. 10. 1848, št. 34; CZ, 27. 10. 1848, št. 48, nepaginirano.

pisec Bourgnod d'Ayre, delo je v nemščino prevedel D. Ch. H. Schmidt, to izvemo iz oglasa v graškem časopisu.¹⁰⁵

Nabožna dela

V tretjo skupino, ki je zajemala 12 knjig, so spadala nabožna besedila. Med njimi so bralci lahko prebirali usode, ki jih je narekovalo nebo, npr. *Prophezeiung*,¹⁰⁶ in Maria Stiefel: *Prophezeiungen*,¹⁰⁷ dr. Arnold Rennev je uredil in izdal *Das Ende der Welt naht*.¹⁰⁸ Na aktualna vprašanja so se nanašale knjige dr. Joh. Bapt. Kirscherja:¹⁰⁹ *Erörterungen über die großen religiösen Fragen*,¹¹⁰ *Die sociale Freiheit im Lichte der Religion oder Gedanken eines katholischen Priesters*.¹¹¹ Naslovi nekaterih knjig so bili pa že sami po sebi dovolj zgovorni: *Das Jahr 1850 in seiner wichtigen Bedeutung (prophetische Worte eines Monches in Paolo)*,¹¹² *Biblische Darstellung Evangelien auf alle Sonn- und Feiertage des ganzen Jahres*,¹¹³ Joachim Ventura Trauerreden:¹¹⁴ *Geschichte der Erscheinung der seligsten Jungfrau*.¹¹⁵ *Grätzer Zeitung* je pri slednji objavil nekoliko drugačen naslov, namreč *Geschichte der Erscheinung der seligen Jungfrau zweien Hirten – Kindern auf dem Berge von Galette in Frankreich*.¹¹⁶

Učbeniki

Za prodajo učbenikov je tiskar v tistem času moral imeti dovoljenje, ki mu ga je dalo šolsko ministrstvo. Celjski tiskar je to dovoljenje zagotovo imel, čeprav ga ni javno objavil, tako kot je to storil ljubljanski tiskar

¹⁰⁵ Steiermärkisches Intelligenzblatt, 6. 3. 1848, št. 37; GZ, 6. 3. 1848, št. 37, nepaginirano.

¹⁰⁶ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 18. 7. 1848, št. 5; CZ, 18. 7. 1848, št. 19, nepaginirano.

¹⁰⁷ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 21. 11. 1848, št. 41; CZ, 21. 11. 1848, št. 55, nepaginirano.

¹⁰⁸ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 7. 9. 1848, št. 20; CZ, 7. 9. 1848, št. 34, nepaginirano.

¹⁰⁹ Dr. Joh. Bapt. Kirscher, profesor teologije na univerzi v Freiburgu in stolni kanonik tamkajšnje cerkve. Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 20. 10. 1848, št. 32; CZ, 20. 10. 1848, št. 46, nepaginirano.

¹¹⁰ Prav tam.

¹¹¹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 12. 12. 1848, št. 48; CZ, 12. 12. 1848, št. 61, nepaginirano.

¹¹² Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 18. 7. 1848, št. 5; CZ, 18. 7. 1848, št. 19, nepaginirano.

¹¹³ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 8. 8. 1848, št. 11; CZ, 8. 8. 1848, št. 25, nepaginirano.

¹¹⁴ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 11. 8. 1848, št. 12; CZ, 11. 8. 1848, št. 26, nepaginirano.

¹¹⁵ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 21. 7. 1848, št. 6; CZ, 21. 7. 1848, št. 20, nepaginirano.

¹¹⁶ Steiermärkisches Intelligenzblatt, 20. 3. 1848, št. 45; GZ, 20. 3. 1848, št. 45, str. 182.

Janez Giontini.¹¹⁷ Pri Jeretinu je bilo moč kupiti *Abecedo*¹¹⁸ in različne vrste učbenikov: »Schulbücher sowohl für deutsche und lateinische als auch slovenische (Sonntags Schulen) dann alle sonstige Schulrequisiten u. Schreibmaterialien, wie auch Gebeth, Erbauungs-, und andere nützliche Unterhaltungsbücher in deutscher und slovenischer Sprache.«¹¹⁹

Poleg splošnega oglasa za učbenike so bili natisnjeni še posamezni oglasi, kot učbenik Klemensa Siemersa:¹²⁰ *Geschichte der christlichen Kirche für katholische Gymnasien*¹²¹ ali G. B. Aldinija in dr. W. Beckerja: *Der italienische Sprachmeister im Haus und auf der Reise oder die italienische Sprache*¹²² ter Hermanna Venediga:¹²³ *Die lateinische Formenlehre*.¹²⁴

Med njimi sta torej dva učbenika za učenje tujih jezikov, italijanskega in latinskega. Avtor slednjega je bil v mestu še posebej znan, saj je v letih 1868/1869 kot klasični filolog učil na gimnaziji v Celju.¹²⁵ Venedigov učbenik *Die lateinische Formenlehre oder Wortbildung* hrani Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani. V predgovoru 144 strani obsegajočega dela je avtor zapisal: »Vorliegende Blätter enthalten erläuternde Zusätze zu der für die österreichischen Gymnasien Vorgeschiedenen lateinischen Grammatik, und sind zunächst jenen Privatisten gewidmet, welche sich bei dem ersten Vorbereitungsunterrichte eines erklärenden Hilfsbuches bedienen wollen. Bezüglich des zweiten Theiles (Syntax) wurden aus der Satzlehre nun jene Anfangsgründe aufgenommen, welche theils zur Ergänzung, theils zur besseren Begründung der Formenlehre sich mit dieser an füglichsten verbinden lassen.«¹²⁶

¹¹⁷ 18. Dokladni list k 39. listu *Novic*, str. 36.

¹¹⁸ *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 22. 9. 1848, št. 25; CZ, 26. 9. 1848, št. 39, nepaginirano.

¹¹⁹ Prav tam.

¹²⁰ Klemens Siemers (21. 4. 1801, Münster–25. 5. 1851). *Allgemeine Deutsche Biographie*, Leipzig 1890, zvezek 34, str. 214–215.

¹²¹ *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 20. 10. 1848, št. 32; CZ, 20. 10. 1848, št. 46, nepaginirano.

¹²² *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 7. 9. 1848, št. 20; CZ, 7. 9. 1848, št. 34, nepaginirano.

¹²³ Hermann Venedig, član benediktinskega samostana St. Paul in profesor na akademski gimnaziji v Celovcu. Herman Venedig, *Die lateinische Formenlehre oder Wortbildung*, Wien 1845, nepaginirano.

¹²⁴ *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 1. 9. 1848, št. 18; CZ, 1. 9. 1848, št. 32, nepaginirano.

¹²⁵ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, 2. del, str. 201.

¹²⁶ Venedig, *Die lateinische Formenlehre*, Vorwort, nepaginirano.

Knjige z zgodovinsko tematiko

Gre sicer za številčno šibko, a pomembno skupino del: *Die Johanner oder Einnahme von Rhodus durch Soliman*,¹²⁷ Albrecht Tebeldi.¹²⁸ *Die Slawen im Kaiserthume Oesterreich*,¹²⁹ Johan Gabriel Seidl: *Tyrol und Steiermark*,¹³⁰ *Tirol und die Tiroler*¹³¹ ter delo Ludmile Chmel:¹³² *Sieben Weissagungen*, ki bi sicer glede na naslov bolj spadalo med nabožna dela, vendar je podnaslov dovolj jasen in odločujoč za uvrstitev v to skupino.¹³³

Sem smo uvrstili tudi dr. Seidla, ki je leta 1819 prišel v Celje kot gimnazijski učitelj. *Štajerci so ga poznali po časopisu Der Aufmerksame – Zeitschrift für österreichische Gymnasien*.¹³⁴ Za njegovih dvanajst let, ki jih je preživel na Štajerskem, velja, da so bila to najlepša leta njegovega življenja.¹³⁵

Med vsemi knjižnimi oglasi je posebno pozornost vzbudilo delo *Zerstreute Blüten*,¹³⁶ ki se je pojavilo v kar 12 prilogah. Razvrstitev dela v seznam ni bila lahka, saj je bil oglas izredno pomanjkljiv. Objavljen je bil le naslov dela, brez ciljne skupine, avtor Körber¹³⁷ pa je bil imenovan le s priimkom. Knjigo smo razvrstili na podlagi podatkov Wurzbachovega¹³⁸ leksikona¹³⁹ in spletnega kataloga *Wiener Stadtbibliothek*.¹⁴⁰ Avtor dela Philipp von Körber ni bil tipičen literarni predstavnik, saj je bilo njegovo

¹²⁷ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 25. 8. 1848, št. 16; CZ, 25. 8. 1848, št. 30, nepaginirano.

¹²⁸ Delo je izšlo na Dunaju leta 1848 in <http://www.stadtbibliothek.wien.at> (1. 2. 2003).

¹²⁹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 11. 1848, št. 43; CZ, 28. 11. 1848, št. 57, nepaginirano.

¹³⁰ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 4. 8. 1848, št. 10; CZ, 4. 8. 1848, št. 24, nepaginirano.

¹³¹ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 11. 1848, št. 43; CZ, 28. 11. 1848, št. 57, nepaginirano.

¹³² Ludmila Chemel, nuna iz samostana St. Francisci v Pragi. Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 11. 1848, št. 43; *Cillier Zeitung*, 28. 11. 1848, št. 57, nepaginirano. Delo je izšlo v Weimarju leta 1848. <http://www.stadtbibliothek.wien.at> (22. 2. 2003).

¹³³ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 11. 1848, št. 43; CZ, 28. 11. 1848, št. 57, nepaginirano.

¹³⁴ Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, Graz 1909, str. 357.

¹³⁵ Prav tam.

¹³⁶ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 20. 10. 1848, št. 32; CZ, 20. 10. 1848, št. 46, nepaginirano.

¹³⁷ Philipp von Körber (26. 12. 1812, Budim–18. 7. 1861, Kierling/Dunaj). Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1864, zvezek 12, str. 237.

¹³⁸ Konstantin Wurzbach Tannenberg (11. 4. 1818, Ljubljana–19. 8. 1893, Berchtesgaden). *SBL* 4, str. 726–729.

¹³⁹ Prav tam, str. 237–239.

¹⁴⁰ <http://www.wiener.stadtbibliothek.at> (22. 4. 2003).

kratko življenje že od vsega začetka namenjeno vojaškemu stanu.¹⁴¹ Kljub temu je bil literarno dejaven ves čas svoje vojaške službe, ki ga je pri ustvarjenju močno zaznamovala. Na Dunaju so izšla še druga njegova dela, in sicer *Bilder aus der Lombardei, Taschenbuch des Militär – Geschäftsstils für k. k. Militärs* ter *Die militärischen Briefe in untergeordneten und gleichstehenden Rangverhältnisse*¹⁴² ter *Volksbelustigungen und Mummenschand der alten ehemaligen Reichstadt Nürnberg*.¹⁴³

Delo *Zerstreute Blüten* obsega 189 strani in je bilo na Dunaju izdano leta 1837.¹⁴⁴ »*Novellen und Schilderungen, nebst ausgewählten Fragmenten aus Melchior Gioja's Schriften*«¹⁴⁵ je podnaslov, ki nam pove, da gre za kratko prozo in ohranjene spise italijanskega pisatelja in politika Gioa Melchiorja, ki je živel na prelomu stoletja in se je zavzemal za enotno Italijo.¹⁴⁶ Samostojnost Italije pa je bila tudi leta 1848 precej aktualna tema.

Leposlovna dela in poezija

Vsa druga, v oglaših omenjena dela, bi lahko šteli med leposlovje. Posamezne skupine leposlovnih del so v primerjavi z zgoraj omenjenimi precej manjše in včasih zajemajo le nekaj del. Izjemo med njimi predstavljata deli Louisa Bourdina *Fürst Mitternacht*,¹⁴⁷ ki ga je tiskar opredelil kot roman, in Bidocqovo delo *Geheimnisse von Paris*, ki ga je iz francoščine prevedel L. Meyer.¹⁴⁸ K tej skupini bi šteli tudi krajše delo Gustava Nieritza:¹⁴⁹ *Jacob Sturm oder Tagebuch eines Dorfschulmeisters*.¹⁵⁰

V skupino leposlovnih smo uvrstili tudi tri šaljiva dela, in sicer *Fünffzig Mittel gegen böse Gläubiger oder Morgen macht Sorgen*,¹⁵¹ *Bruder Immerlustig* und Ludwig Immerdurstig: *Der närrische Kerl oder Spaß muß sein*,

¹⁴¹ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1864, zvezek 12, str. 237.

¹⁴² Prav tam, str. 237.

¹⁴³ <http://www.wiener.stadtbibliothek.at> (22. 4. 2003).

¹⁴⁴ Prav tam.

¹⁴⁵ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1864, zvezek 12, str. 238.

¹⁴⁶ Melchior Gioa (20. 9. 1767, Piacenza–2. 1. 1829, Milano). *Enciclopedia italiana*, Milano 1933, zvezek 17, str. 162–163.

¹⁴⁷ *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 4. 8. 1848, št. 10; *CZ*, 4. 8. 1848, št. 24, nepaginirano.

¹⁴⁸ Prav tam.

¹⁴⁹ Gustav Nieritz (2. 7. 1795, Dresden–16. 2. 1876, Dresden). Wilpert, *Lexikon der Weltliteratur*, str. 591.

¹⁵⁰ *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 1. 9. 1848, št. 18; *CZ*, 1. 9. 1848, št. 32, nepaginirano.

¹⁵¹ *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, 4. 7. 1848, št. 1; *CZ*, 4. 7. 1848, št. 15, nepaginirano.

sagt Neumann!¹⁵² In Ferdinand Stolle:¹⁵³ *Na da lacht zu!*¹⁵⁴ V otroško oziroma mladinsko literaturo smo uvrstili *Folge mir nach! oder Das verlorene und wiedergefundene Kreuzchen*,¹⁵⁵ *Naturgeschichte der Kinder*¹⁵⁶ avtorja Georga Christiana Raffa¹⁵⁷ ter *Die Christnacht der Geizigen*,¹⁵⁸ ki ga je napisal J. C. Schmid.¹⁵⁹

Zbirka, ki smo jih uvrstili med poezijo, je malo: *Liederschatz, Sammlung von 350 der beliebtesten Volkslieder*,¹⁶⁰ Siegfried von Rapper:¹⁶¹ *Befreite Lieder dem jungen Oesterreich*,¹⁶² August Schumacher:¹⁶³ *Prinz Johann*,¹⁶⁴ J. F. Runkel:¹⁶⁵ *Katholische Choräle*¹⁶⁶ ter že omenjega Anastazija Grüna z zbirko *Schutt*.¹⁶⁷

Na podlagi knjižnih oglasov bi lahko sklepali tudi na zanimanje bralne publike. Najzanimivejše in s tem najštevilčnejše so bile knjige s politično in družbeno vsebino, to pa v političnem letu 1848 ni bilo nič čudnega.

Primerjava knjižnih oglasov založnikov Kleinmayrja¹⁶⁸ in Giontinija kaže isto sliko. Tudi onadva sta oglaševala predvsem priročnike, učbenike in številna dela z družbenopolitično vsebino.

¹⁵² Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 4. 8. 1848, št. 10; CZ, 4. 8. 1848, št. 24, nepaginirano.

¹⁵³ Ferdinand Stolle (28. 9. 1806, Dresden–28. 9. 1872, Dresden). *Deutsche Literatur – Lexikon*, Bern und München 2000, zvezek 20, str. 342.

¹⁵⁴ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 22. 12. 1848, št. 51; CZ, 22. 12. 1848, št. 64, nepaginirano.

¹⁵⁵ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 12. 12. 1848, št. 48; CZ, 12. 12. 1848, št. 61, nepaginirano.

¹⁵⁶ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 4. 8. 1848, št. 10; CZ, 4. 8. 1848, št. 24, nepaginirano.

¹⁵⁷ Georg Christian Raff (30. 9. 1748, Stuttgart–5. 6. 1788, Stuttgart), učitelj zgodovine in geografije na liceju v Göttingenu. *Allgemeine Deutsche Biographie*, Leipzig 1888, zvezek 27, str. 158–159.

¹⁵⁸ Prav tam.

¹⁵⁹ Steiermarkisches Intelligenzblatt, 23. 3. 1848, št. 47; GZ, 23. 3. 1848, št. 47, str. 192.

¹⁶⁰ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 8. 8. 1848, št. 11; CZ, 8. 8. 1848, št. 25, nepaginirano.

¹⁶¹ Siegfried von Kapper (marec 1821, Šmihov pri Pragi–7. 6. 1879, Pisa). Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1863, zvezek 10, str. 451–452.

¹⁶² Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 25. 8. 1848, št. 16; CZ, 25. 8. 1848, št. 30, nepaginirano.

¹⁶³ August Schumacher (4. 11. 1790, Corbach–18. 1. 1864, Moskva). Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1876, zvezek 32, str. 212–213.

¹⁶⁴ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 28. 11. 1848, št. 43; CZ, 28. 11. 1848, št. 57, nepaginirano.

¹⁶⁵ J. F. Runkel, učitelj glasbe na gimnaziji v Hessnu. Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 20. 10. 1848, št. 32; CZ, 20. 10. 1848, št. 46, nepaginirano.

¹⁶⁶ Prav tam.

¹⁶⁷ Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung, 7. 9. 1848, št. 20; CZ, 7. 9. 1848, št. 34, nepaginirano.

¹⁶⁸ O njem glej tudi *SBL*, str. 459–460.

Ciljna publika

Pri ugotavljanju ciljne publike smo imeli lahko delo, saj jo je tiskar sam navedel. Bralce bi tako lahko razdelili na dve veliki skupini, in sicer strokovnjake in laike. Med slednje sodijo prebivalci mesta, predvsem gospodinjne, gostilničarji, obrtniki in mladina oziroma otroci. Interes meščanov je bil gotovo bolj usmerjen v družbenopolitično dogajanje kot pa v umetniško naravo besedil.

Primerjava knjižnih oglasov v *Cillier Zeitungu* z drugimi takratnimi časopisi

Iz pregleda oglasov Ignaza Aloisa Kleinmayrja,¹⁶⁹ ki jih je prinašal *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, je razvidno, da je bilo v Ljubljani moč kupiti vsebinsko podobne knjige kot v Celju. Večje skupine so predstavljali priročniki, knjige politične in družbene vsebine ter učbeniki. Prav med slednjimi najdemo oglas za že prelistano Venedigovo latinsko slovnico.¹⁷⁰ V seznamih omenjenega ljubljanskega tiskarja opazimo nekaj istih naslovov, kot na primer *Fürst Mitternacht*,¹⁷¹ *Johanniter*,¹⁷² *Freiheits-Album*, *Zur Erinnerung an 13., 14. und 15. März 1848*¹⁷³ in *Der kluge Hausvater und die kluge Mutter*.¹⁷⁴

Ljubljanski knjižni oglasi se nanašajo na avtorje, ki so jih poznali tudi Celjani. Tak je na primer Moshamer¹⁷⁵ s *Tolleranz – Bote oder allgemeine Kallender für alle Bewohner des österreichischen Kaiserstaates auf das Jahr 1849*¹⁷⁶ ali pa Bourdin z delom *Die 7 Cardinaltugenden*.¹⁷⁷

Cene knjig v obeh mestih so se nekoliko razlikovale. Tako sta bili ceni za Venedigovo (40 kr) in Bourdinovo knjigo enaki (2 gld 15 kr).¹⁷⁸ Za pet

¹⁶⁹ Ignaz Alois Kleinmayr – umrl marca 1802. *SBL* 1, str. 459.

¹⁷⁰ *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, *LZ*, 25. 11. 1848, št. 142, str. 438.

¹⁷¹ Anhang zur *Laibacher Zeitung*, 4. 5. 1848, *LZ*, 4. 5. 1848, št. 54, str. 343.

¹⁷² *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, 29. 6. 1848, št. 78; *LZ*, 29. 6. 1848, št. 78, nepaginirano.

¹⁷³ Anhang zur *Laibacher Zeitung*, *LZ*, 18. 4. 1848, št. 47, str. 308.

¹⁷⁴ *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, 31. 10. 1848, št. 131; *LZ*, 31. 10. 1848, št. 131, str. 416.

¹⁷⁵ Josef Alois Moshamer, tudi Moshammer (6. 2. 1800, Forchtenau b. Aurolzmünster–15. 11. 1878, Dunaj). *Deutsche Literatur – Lexikon*, Bern 1986, zvezek 10, str. 1371–1372.

¹⁷⁶ *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, 21. 12. 1848, št. 153; *LZ*, 21. 12. 1848, št. 153, nepaginirano.

¹⁷⁷ *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, 9. 5. 1848, št. 56; *LZ*, 9. 5. 1848, št. 56, str. 238.

¹⁷⁸ Anhang zur *Laibacher Zeitung*, 4. 5. 1848, *LZ*, 4. 5. 1848, št. 54, str. 343.

krajcarjev je bila v Ljubljani dražja knjiga *Johanniter*,¹⁷⁹ v Celju pa prav tako za pet krajcarjev dražji *Freiheits-Album* in *Zur Erinnerung an 13., 14. und 15. März 1848*.¹⁸⁰

V Gradcu so kupci imeli večjo izbiro knjig, saj je osrednji graški časopis *Grätzer Zeitung* redno objavljala oglase kar šestih tamkajšnjih knjigotržcev, to so bili: Damian Sorge,¹⁸¹ Jakob Franz Dirnbock,¹⁸² Eduard Ludewig,¹⁸³ J. A. Kienreich'schen Buchhandlung,¹⁸⁴ J. L. Greiner's Kunst- und Musikalienhandlung¹⁸⁵ in Franz Ferstel'schen Buchhandlung.¹⁸⁶ Pri oglasih slednjega je bilo navadno zapisano, pri katerih tiskarjih so knjige še na voljo. Zanimivo, da se je v teh oglasih v Celju vedno navajal tiskar Geiger in ne Jeretin.

Med oglasi zagotovo izstopa »Erstes in Oesterreich ohne Zensur gedrucktes Buch«¹⁸⁷ z naslovom *Oesterreich's glorreiche Tage; der 13, 14, 15. März*, ki je bila na voljo pri knjigotržcu Eduardu Ludewigu.

V graški knjigotrški ponudbi so prevladovali učbeniki, med njimi gre gotovo omeniti dr. Fr. Ritterja, gimnazijskega profesorja v Mariboru z delom *Erdbeschreibung*.¹⁸⁸ Med številni so bili pogosti učbeniki za učenje jezikov: C. A. Hahn: *Mittelhochdeutsche Grammatik*, J. P. Krebs: *Anleitung zum Lateinschreiben*¹⁸⁹ in francoski slovar avtorja Thibauta.¹⁹⁰

Največjo skupino so predstavljali priročniki, namenjeni zdravnikom¹⁹¹ in gospodinjam, kot na primer *Gratzer bürgerliche Küche*.¹⁹²

Tudi tamkajšnji oglasi so podobno kot oglasi v *Cillier Zeitung* bili precej izčrpnji, saj je bilo ob naslovu navedeno še število strani in cena. Zanimivo je, da je časopis oglaševal tudi knjige, povezane s slovenskim jezikom,

¹⁷⁹ Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung, 29. 6. 1848, št. 78; LZ, 29. 6. 1848, št. 78, nepaginirano.

¹⁸⁰ Anhang zur Laibacher Zeitung, LZ, 18. 4. 1848, št. 47, str. 308.

¹⁸¹ Damian & Sorge – Sporgasse Nr. 104. GZ, 18. 1. 1848, nepaginirano.

¹⁸² Jakob Franz Dirnbock – Herrengasse Nr. 125. Prav tam.

¹⁸³ Eduard Ludewig – Sporgasse Nr. 111. Steiermarkisches Intelligenzblatt, 20. 1. 1848, št. 11; GZ, 20. 1. 1848, št. 11, str. 43.

¹⁸⁴ J. A. Kienreich'sche Buchhandlung – Hauptwachplatz Nr. 224. GZ, 18. 1. 1848, nepaginirano.

¹⁸⁵ J. L. Greiner's Kunst- und Musikalienhandlung – Herrengasse Nr. 124. Prav tam.

¹⁸⁶ Franz Ferstel'sche Buchhandlung – Herrengasse 216. Prav tam.

¹⁸⁷ Steiermarkisches Intelligenzblatt, 27. 3. 1848, št. 49; GZ, 27. 3. 1848, št. 49, str. 207.

¹⁸⁸ Steiermarkisches Intelligenzblatt, 12. 2. 1848, št. 24; GZ, 12. 2. 1848, št. 24, str. 102.

¹⁸⁹ Prav tam.

¹⁹⁰ Steiermarkisches Intelligenzblatt, 14. 2. 1848, št. 25; GZ, 14. 2. 1848, št. 25, str. 98.

¹⁹¹ Steiermarkisches Intelligenzblatt, 3. 2. 1848, št. 19; GZ, 3. 2. 1848, št. 19, str. 72.

¹⁹² Steiermarkisches Intelligenzblatt, 20. 1. 1848, št. 11; GZ, 20. 1. 1848, št. 11, str. 43.

Murščevo *Kratko slovensko slovnico za pervence*¹⁹³ ter Cafov priročnik *Slovenische Sprachlehre für Deutsche*.¹⁹⁴

Pri oblikovanju bralne kulture na *Štajerskem* je imel gotovo vpliv *Grätzer Zeitung*, ki med knjižnimi oglasi prinaša enaka dela kot celjski nemški časopis. Tako na primer *Die Dampfwäsche*¹⁹⁵ ali *Die Christnacht der Geizigen*, ki jo je Jakob Franz Dirnbock prodajal po enaki ceni kot Jeretin, 24 kr.¹⁹⁶

V Kleinreich'schen Buchhandlung je bilo po isti ceni kot v Celju, 1 gld 30 kr moč kupiti pesmi Anastazija Grüna, zbirko *Schütt*.¹⁹⁷

V Greinerjevi knjigarni je bilo po isti ceni kot v Celju moč kupiti *Geschichte der Erscheinung der seligen Jungfrau zweien Hirten – Kindern auf dem Berge von Galette in Frankreich*.¹⁹⁸ V Kleinreich'schen Buchhandlung in v Damian&Sorge se je za 4 kr dražje kot v Celju ali Ljubljani prodajala Venedigova *Die lateinische Formenlehre*.¹⁹⁹

Podoba knjigotrških oglasov v *Journal des oesterreichischen Lloyd* je bila v primerjavi s celjskim nemškim ali osrednjim graškim popolnoma drugačna. V časopisu je bilo redko najti oglase knjig in še te so bile po pravilu izključno nabožne vsebine: Joseph Imhof:²⁰⁰ *Die Jesuiten in Luzern*, Gustav Steinacker,²⁰¹ *Gelegenheitspredigten* ki je izšlo leta 1848 na Dunaju.²⁰² Isti avtor je napisal še deli *Weihstunden in Tempel des Herrn*,²⁰³ ki je izšlo leta 1839 v Pešti,²⁰⁴ in *Stimmen der Zeit im Tempel des Herrn*,²⁰⁵ ki je izšlo v Trstu leta 1848. Slednje vsebuje tri pridige, ki jih je avtor imel 12., 19., in 26. marca istega leta.²⁰⁶ Gustav Steinacker²⁰⁷ je bil pisatelj in protestantski teolog, ki je leta 1846 začel s službo v Trstu. Poleg omenjenih del je v Leipzigu leto pred revolucijo izšlo še njegovo *Herzensklänge. Ausgewälte*

¹⁹³ Anhang, GZ, 24. 7. 1848, št. 127, nepaginirano.

¹⁹⁴ Prav tam.

¹⁹⁵ Steiermarkisches Intelligenzblatt, 6. 3. 1848, št. 37; GZ, 6. 3. 1848, št. 37, str. 142.

¹⁹⁶ Steiermarkisches Intelligenzblatt, 23. 3. 1848, št. 47; GZ, 23. 3. 1848, št. 47, str. 192.

¹⁹⁷ Steiermarkisches Intelligenzblatt, 30. 3. 1848, št. 51; GZ, 30. 3. 1848, št. 51, str. 224.

¹⁹⁸ Steiermarkisches Intelligenzblatt, 20. 3. 1848, št. 45; GZ, 20. 3. 1848, št. 45, str. 182.

¹⁹⁹ Steiermarkisches Intelligenzblatt zur Grätzer Zeitung, 23. 9. 1848, št. 180; GZ, 23. 9. 1848, št. 188, nepaginirano.

²⁰⁰ *JL*, 19. 5. 1848, št. 113, str. 340.

²⁰¹ *JL*, 14. 7. 1848, št. 160, str. 515.

²⁰² Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1879, zvezek 38, str. 45.

²⁰³ *JL*, 14. 7. 1848, št. 160, str. 515.

²⁰⁴ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1879, zvezek 38, str. 45.

²⁰⁵ *JL*, 14. 7. 1848, št. 160, str. 515.

²⁰⁶ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1879, zvezek 38, str. 45.

²⁰⁷ Gustav Steinacker (1. 3. 1809, Dunaj–7. 6. 1877, Buttstadt/ Weimar). Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Wien 1879, zvezek 38, str. 45–47.

*Dichtung eines Deutsch-ungars,*²⁰⁸ leta 1842 pa v Pešti *Weibliche Berufs- und Umgangslehre.*²⁰⁹

ZAKLJUČEK

Revolucionarno leto 1848/49 je politično leto, ki je med drugim prineslo tudi svobodo tiskane besede. Kulturne novice so izpodrinili članki družbeno-političnih vsebin, vsebinska sprememba časopisov je bila očitna. In to ne le pri že pred revolucijo izhajajočih časopisih, tudi časopisi, ki jih je rodila revolucija, so se posvečali predvsem aktualnim vsebinam. Ta proces je značilen za področje celotne monarhije, torej tudi v deželah s slovenskim prebivalstvom. Ne le da so dotakratni časopisi v Ljubljani in Trstu spremenili svojo vsebinsko podobo, to je bila značilnost tudi novonastalih časopisov v Celju, Novem mestu. Novonastali časopisi, še zlasti pa *Cillier Zeitung*, katerega urednik je bil v tem času (in že pred tem) znan izven Celja, je moč enakopravno uvrščati ob bok vseh večjih takratnih časopisov. To nenazadnje dokazuje tudi *Intelligenzblatt zur Cillier Zeitung*, štiri strani obsegajoča priloga, ki po obliki in vsebini prav nič ne zaostaja za *Intelligenzblattem* marsikaterega večjega časopisa. Pa ne le urednika Vincenca Prascha tudi tiskarja Jeretina, tudi sicer precej aktivnega na področju kulturnega življenja v mestu, gre enakovredno uvrščati med tiskarje večjih časnikov. To dokazujejo njegovi oglasi, ki se lahko primerjajo z oglasi tiskarjev v Ljubljani ali Gradcu.

Ponudba knjig v Celju je sledila smernicam revolucionarnega leta 1848/49, zato je med najštevilčnejšimi knjigami najti prav dela družbeno-politične vsebine. Podobno kot danes predstavljajo obsežnejšo skupino priročniki in učbeniki. V skladu z značajem časa leposlovna dela in poezija nista v ospredju.

Celjska knjigotrška ponudbo je v primerjavi s ponodbami tiskarjev v Ljubljani in Gradcu precej podobna po vsebini, pogosto tudi v cenah. Še en dokaz več, da so knjige bile družbenopolitičnih aktualne tudi na Štajerskem. Hkrati pa to opravičuje kakovostno delo celjskega tiskarja Jeretina.

²⁰⁸ Prav tam.

²⁰⁹ Prav tam.

VIRI IN LITERATURA

Viri

Cillier Wochenblatt (CW)

Cillier Zeitung (CZ)

Celjske slovenske novine (CSN)

Laibacher Zeitung (LZ)

Grätzer Zeitung (GZ)

Novice

Gratzer illustrierte Schnellpost

Klagenfurter Zeitung

Journal des oesterreichischen lloyd (JL)

Literatura

Allgemeine Deutsche Biographie. Duncker & Humblot, Leipzig 1875–1912.

Josip Apih, *Slovinci in leto 1848*. Matica Slovenska, tisk Blaznikov, Ljubljana 1888.

Anton Aleksander grof Auersperg – Anastazij Grun. Ur. Mira Miladinović Zalaznik in Stane Granda. Ljubljana 2009.

Branko Berčič, *Tiskarstvo na Slovenskem*. Odbor za proslavo 100-letnice grafične organizacije na Slovenskem, Ljubljana 1968.

Deutsche Literatur – Lexikon. A. Francke AG. Verlag, Bern und München 1986.

Anja Dular, *Živeti od knjig, Zgodovina knjigotrštva na Kranjskem do začetka 19. stoletja*. Ljubljana 2002.

Enciclopedia italiana. Istituto della Enciclopedia Italiana, Milano 1933.

Ferdinand Gatti, *Die Ereignisse des Jahres 1848 in der Steiermark*. In Commission bei J. Kienrich, Graz 1850.

Hans Giebisch, L. Pichler, K. Vancsa, *Kleines Österreichisches Literatur Lexikon*. Hollinek, Wien 1948.

Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*. U. Mosers, Graz 1909.

Matthias Macher, *Pshysikalisch=medicinische Darstellung des Römerbades nächst Tüffer in Steyermark für Cur-Gäste*. Ferstel'schen Buchhandlung des Johann Lorenz Greiner, Gratz 1826.

Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice. Celjski zbornik*. Kulturna skupnost Celje, Celje 1971–1974.

Ignac Orožen, *Celska kronika*. Tiskarna J. Jeretina, Celje 1854.

Mojca M. Peternel, Cillier Zeitung 1848. V: Mira Miladinović Zalaznik (ur.), *Germanistik im Kontaktraum Europa II. Beiträge zur Literatur* (Symposion Ljubljana 17.–20. 4. 2002), Ljubljana 2002, str. 339–357.

Marija Mojca Peternel, *Cillier Wochenblatt (Zeitung): celjski nemški časopis iz leta 1848*. Zgodovinsko društvo, Celje 2006.

Marija Mojca Peternel, Vloga celjskega tiskarja Jeretina v revolucionarnem letu 1848. *Studia Historica Slovenica: časopis za humanistične in družboslovne študije = humanities and social studies review* 4, št. 2–3. Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča, Maribor 2004, str. 345–361.

Karl Schottenloher, *Flugblatt und Zeitung*. Berlin W 62, Richard Carl Schmidt & Comp, Berlin 1922.

Herman Venedig, *Die lateinische Formenlehre oder Wortbildung*. Mayer Et. Comp, Wien 1845.

Josip Vošnjak, *Spomini*. Slovenska matica, Ljubljana 1905.

Gero von Wilpert, *Sachwörterbuch der Literatur*. Alfred Kröner Verlag Stuttgart 1989.

Ernst Victor Zenker, *Geschichte der Wiener Journalistik während des Jahres 1848*. W. Braumüller, Leipzig 1892–1893.

Tanja Žigon, *Nemško časopisje na Slovenskem*. Študentska založba, Ljubljana 2001.

AN ATTEMPT TO OUTLINE THE READING CULTURE IN STYRIA IN THE MIDDLE OF THE 19TH CENTURY

Summary

The year of Revolutions of 1848 was also a political year which, among others, brought the freedom of press. Cultural news were superseded by articles with socio-political contents and the change in context of newspapers was obvious. This was not only the case in newspapers that were published already before the revolution; the newspapers of the revolution were also devoted to report on the current socio-political issues. Those trends were followed by the bookselling offer and numerous ads for books with such contents prove it. This kind of offer is especially transparent in the supplement of the German newspaper *Cillier (Wochenblatt) Zeitung* in Celje, which not only proves the book offer in this part of Styria but also the quality of the newspaper itself. The *Cillier (Wochenblatt) Zeitung* can, due to its contents and finally also due to its lengthy supplement, without restraint be placed side by side with the then most important newspapers. The bookselling offer in Celje was considerably similar in contents and very often also in price when compared to the bookselling offer in Ljubljana and Graz.

The bookselling ads in the newspapers referred as expected mostly to works with socio-political contents. Just like today, a wide range of handbooks presented the greater group in book production, and ads for textbooks were also very common. In accordance with the then times the belles lettres and poetry were not in the foreground.

DIE LESEKULTUR IN DER STEIERMARK MITTE DES 19. JAHRHUNDERTS. EIN DARSTELLUNGSVERSUCH

Zusammenfassung

Das Jahr der Europäischen Revolutionen 1848/49 war auch ein politisches Jahr, das unter anderem auch die Freiheit des gedruckten Wortes mitbrachte. Die kulturellen Nachrichten wurden von Artikeln mit gesellschaftspolitischen Inhalten verdrängt und der inhaltliche Wandel der Zeitungen war mehr als offensichtlich. Das gilt nicht nur für Zeitungen, die schon vor der Revolution erschienen, sondern auch für Zeitungen, die während der Revolution entstanden und sich den aktuellen gesellschaftspolitischen Themen widmeten.

Auch das Buchhandlungsangebot folgte diesen Trends und zahlreiche Anzeigen für Bücher mit gesellschaftspolitischer Thematik können dies bestätigen. Dieses Angebot war vor allem in der Beilage der deutschen Zeitung in Celje/Cilli *Cillier (Wochenblatt) Zeitung* transparent und es bestätigt nicht nur das Buchangebot in diesem Teil der Steiermark, sondern es spricht auch stark für die Qualität der Zeitung. Wegen ihres Inhaltes und schließlich auch wegen des Umfangs der Zeitungsbeilage kann sie ohne weiteres an die Seite der damals wichtigsten Zeitungen gestellt werden. Das Buchhandlungsangebot in Celje/Cilli war dem Angebot in Ljubljana/Laibach und Graz nach dem Inhalt, aber auch nach dem Preis sehr ähnlich.

Die Buchhandlungsanzeigen in den Zeitungen bezogen sich in beträchtlichem Maß auf Bücher mit gesellschaftspolitischem Inhalt. Ähnlich wie heute stellte ein breites Spektrum von Handbüchern eine umfangreiche Gruppe der Buchproduktion dar, sehr oft kamen auch Anzeigen für Lehrbücher vor. Gemäß der Zeit standen Belletristik und Poesie nicht im Vordergrund.